

MONTSERRAT CASAS I NADAL*

**NOTES SOBRE LES “FLORETES” DE SANT FRANCESC
I LA SEVA RECEPCIÓ A CATALUNYA.**

*A la memòria de José Ramón Juliá.
«Una bona vida dura un cert nombre de dies,
però el bon nom resta per sempre»
Eclesiàstic 41:13*

ABSTRACT

*This article analyses the historical context of *The Fioretti, or Little Flowers, of Saint Francis of Assisi*, one of the most emblematic works of Franciscan literature, originally written in Latin, revised at the end of the 14th century and translated into Italian. The article focuses on the structure of this work and especially the chapters dedicated to Saint Clare, the only female character to receive a treatment of renewal from Saint Francis. The article also looks at the reception of the *Fioretti* in Catalonia, where the work arrived towards the end of the 19th century at the time of the renewal of the Franciscan movement. The movement had a profound influence on the poetry of Jacint Verdaguer and was made available through two translations by the canon of Vic Jaume Collell and the great poet Josep Carner.*

PREÀMBUL¹

Els escrits i sobretot l'ensenyament moral i disciplinar de sant Francesc varen tenir una gran influència, lògicament entre els frares menors però també els nombrosos seguidors laics del seu temps, i per això varen determinar molt aviat l'inici i

* Professora titular de Filologia Italiana, Facultat de Filologia de la Universitat de Barcelona.

1. Aquest treball l'he realitzat dins el marc del projecte n^o BFF2002-01860 de la DGICYT dirigit per la prof.^a Mª de la Nieves Muñoz i Muñoz.

la difusió d'una tradició literària que continuarà al llarg dels segles successius en els àmbits més variats, des de la teologia, la filosofia, l'hagiografia, l'ascètica, també en les narracions llegendàries, fins arribar a la mes alta expressió literària: la poesia. Cuallà, per tant, una literatura franciscana, escrita per franciscans, que agradà i entusiasma enormement, no tant sols pel seu interès espiritual sinó també en el camp literari, on exercí i continua exercint una àmplia influència.²

Molts dels primitius textos s'han perdut, però ben aviat, en ocasió de la canotització de Francesc d'Assís, que tingué lloc al cap de dos anys de la seva mort (1228), hom cregué convenient d'escriure la seva vida per a exemple i model dels seus seguidors. Aquesta tasca s'encomanà a un docte frare d'origen noble, Tomàs da Celano. Però aquesta biografia, coneguda com a *Legenda prima*, no va despertar l'entusiasme esperat, i uns anys més tard el ministre general, Crescenzo da lesi, en el capítol general de l'orde, tingut a Gènova el quatre d'octubre de 1244, va manar a tots els frares que havien conegut Francesc d'enviar per escrit els seus records relatius a les vivències del sant.³ Així Tomàs da Celano fou encarregat d'escriure una nova vida, entre el 1246 i el 1247, anomenada *Leggenda secunda*, a la qual s'hi va afegir un *Tractatus de miraculis* (entre el 1252-1253), on tracta de manera poètica el miracles realitzats per sant Francesc i narra amb commoció la gran epopeia de la difusió de l'orde franciscà. Els escrits de Tomàs de Celano manifesten una constant preocupació literària, de tal manera que, en el camp de la prosa, se li reconeix el mèrit d'haver ensenyat als franciscans com havia de ser el seu model d'escriptura en el llatí docte del segle XIII, model que passarà després a la llengua vernacle, quan es vulgaritzin *Les Floretes* a la fi del segle XIV.⁴

Per la seva amplíssima perspectiva històrica, cal tenir present la segona gran biografia oficial, elaborada pel mateix ministre general de l'orde, sant Bonaventura

2. Sobre la literatura religiosa franciscana segueix essent vàlid l'anàlisi fet per GIORGIO PETROCCHI: *Cultura e poesia del Trecento*, a "Storia della letteratura italiana, II. Il Trecento", Garzanti, Milano 1987, p. 653-658.

3. Vid. CHIARA FRUGONI: *Francesco e l'invenzione delle stimate*, Einaudi, Torino 1993. En el primer capítol d'aquesta obra s'analitza el problema de les fonts franciscanes, pp.3-49. Qüestió que també fou tractada per RAOUL MANSELLI: *Francesco e i suoi compagni*, Istituto Storico dei Cappuccini, Roma 1995.

4. Vid. GIORGIO PETROCCHI: *San Francesco scrittore (e altri studi francescani)*, Pàtron, Bologna 1991, pp. 65-76. Cal tenir present que *I Fioretti di san Francesco* fou l'obra més antiga, en vulgar, que sortí impresa en tallers italians, el 1469, i fou seguida d'altres quinze edicions també incunables, fet que demostra l'enorme interès que continuava desvetllant la figura i l'obra de sant Francesc. Vid. AMEDEO QUONDAM: *La letteratura in tipografia*, a "Letteratura italiana, vol. II, Produzione e consumo", Einaudi, Torino 1983, p. 594. També ALDO MARIA MORACE: *Tecnica narrativa e mitografia dell'asceti nei "Fioretti"*, a "San Francesco e il francescanesimo nella Letteratura Italiana dal XIII al XV secolo". Atti del Convegno Nazionale (Assisi, 10-12 dicembre 1999). A cura di Stanislao da Campagnola e Pasquale Tuscano, Assisi 2001, pp. 135 i 199.

de Bagnorègio (1218-1274), de la que, el capítol general de l'orde de 1266, celebrat a Paris, en va sancionar l'oficialitat i va ordenar la destrucció de totes les altres llegendes que circulaven fins aleshores. L'obra tingué un valor determinant des del punt de vista documental, però no destaca pel seu valor literari ni tampoc reflecteix aquell gust primigeni per penetrar en la intimitat del sant ni per les anècdotes edificants que havien caracteritzat els precedents reculls. Amb tot, a nivell emocional cal destacar un nou concepte que serà fonamental en tota la obra franciscana de sant Bonaventura, es tracta de l'elaboració del tema de la "conformitat" interna i externa de la figura de sant Francesc amb la de Crist.⁵

Després de la mort de sant Bonaventura (1276), el capítol de Pàdua va anular les dràstiques mesures de censura entorn a la biografia oficial del fundador i va tornar a demanar que es fes un nou recull documental *de operibus beati Francisci et aliorum sanctorum fratrum* que va provocar una esplendorosa aportació de textos, molts d'ells procedents de la tradició oral seguint el model narratiu de l'hagiografia medieval, que s'havien transmès i difós ràpidament tant a nivell local com nacional. Aquestes antigues narracions escrites pels mateixos franciscans, varen mantenir en tot moment la tipologia de la literatura ascètica però hi varen introduir certes novetats, com la manera peculiar de explicar la vida de sant Francesc, no de forma orgànica sinó a través d'exemples, anècdotes, més fàcils de recordar i més eficaces des del punt de vista moral i pastoral, com la manera més idònia per recompondre, en una ideal antologia espiritual, els diferents elements que han contribuït a fer excepcional la vida del sant.⁶ També des d'una perspectiva més privada hi figura la alegria que manifestava Francesc d'Assís en tots els fets i moments, la seva cordialitat, el seu amor pel cant, i aquella capacitat instintiva i carismàtica de conversar o de parlar en públic que tant havia colpit Tomàs de Celano.⁷

Així es va crear una tradició literària típicament franciscana orientada per ser explicada seguint el model narratiu de l'hagiografia medieval amb episodis concrets

5. Vid. EMANUELA PRINZIVALLI: *Un santo a la luz de la literatura: Francisco de Asís según las fuentes hagiográficas*, a "Francisco de Asís y el primer siglo de historia franciscana", Ed. Franciscana Arantzazu, Oñati, 1999, pp.79-130.

6. Vid. CORRADO BOLOGNA: *L'Ordine francescano e la letteratura nell'Italia pretridentina*, a "Letteratura italiana, vol. I Il letterato e le istituzioni", Einaudi, Torino 1982, pp.724-797.

7. En la *Legenda Secunda*, cap. XC: «Algunas veces hacia también esto: la dulcísima melodía espiritual que le bullía en el interior, la expresaba al exterior en francés, y la vena del susurro divino que su oído percibía en lo secreto rompía en jubilosas canciones en francés. A veces —yo lo vi con mis ojos— tomaba del suelo un palo y lo ponía sobre el brazo izquierdo; tenía en la mano derecha una varita curva con una cuerda de extremo a extremo, que movía sobre el palo como sobre una viola; y ejecutando a todo esto ademanes adecuados cantaba al Señor en francés. Todos estos transportes de alegría terminaban a menudo en lágrimas; el júbilo se resolvía en compasión por la pasión de Cristo...» En: *San Francisco de Asís. Escritos, biografías, documentos de la época*, Edición José Antonio Guerra, BAC 1980, p. 305.

de la vida de sant Francesc. El més famós d'aquests escrits foren els *Actus beati Francisci et sociorum eius*, que contenen molts elements de la genuïna tradició oral iniciada pels primers companys del sant, Lleó, Masseu i Egidi, fins arribar a Hugolino da Montegiorgio⁸, un frare de les Marques, al qual s'atribueix la redacció dels *Actus* entre 1327-40. Aquesta tradició culmina de manera clamorosa i paradigmàtica amb la vulgarització d'aquesta obra per un anònim framenor, oriünd de la Toscana, bon coneixedor de l'ambient franciscà de la Marca d'Ancona, qui entre els anys 1370-1390, en va treure els famosíssims *Fioretti di san Francesco*⁹, obra fonamental pel seu estil vibrant i per la difusió que ha tingut a través dels segles en la història de la pietat europea. La utilització de la llengua vulgar fa que la narració sigui més extensa i detallada, amb un gust literari que en bona part procedia de la literatura profana, de la que l'autor en coneix les noves possibilitats retòriques i estilístiques. Es tracta d'ampliar i embellir la narració donant al text vulgaritzat un major desenvolupament amb detalls molt particulars.¹⁰ Aquestes característiques lingüístiques varen fer que l'Acadèmia de la Crusca considerés *I Fioretti* com a *testo di lingua* (cosa que no va esdevenir, per exemple, amb les cartes de Santa Caterina de Siena.¹¹

L'hagiografia franciscana, especialment la produïda pel sector dels espirituals, va divulgar-se a través d'un nou model de llibre —en el futur serà anomenat “llibre de butxaca”— edificant, que va ajudar a madurar la natural tendència espiritual dels lectors vers una relació immediata, directa i quotidiana amb la religió.¹² D'aquesta manera creix compacta una fervent devoció laica i popular, que va fer irrompre en el mercat, textos d'agradable lectura, llibres instructius i d'amonestació que varen constituir una veritable i pròpia biblioteca de pietat en vulgar que va

8. Vid. ACHILE TARTARO: *La letteratura civile e religiosa del Trecento*, Laterza, Roma-Bari 1981, pp. 112-124. També GIORGIO PETROCCHI: *San Francesco scrittore (e altri studi francescani)*, Patron, Bologna 1991 pp. 80-81.

9. Sobre els *Fioretti*, vid. GIORGIO PETROCCHI.: *Dagli "Actus beati Francisci" al volgarizzamento dei "Fioretti"*, "Convivium" XXII (1954), pp. 534-55. Publicat de nou en Id.: *Ascesi e mistica del Trecento*, Le Monnier, Firenze 1957, pp. 85-146. Defensant una tesi totalment oposada: A. QUAGLIA: *Origine volgare e marchigiana dei "Fioretti di S. Francesco"*, "Studi francescani" LXXVIII (1981), pp. 149-58. Sobre el contingut històric vid. M. D'ALATRI: *Genuinità del messaggio francescano dei Fioretti comprovata da un raffronto filologico con gli scritti di san Francesco*, en: "Collectanea Franciscana" XXXVIII (1968), pp. 5-77.

10. La literatura ascètica amb el temps, tendeix a ampliar-se, perquè els traductors coneixen les noves i múltiples possibilitats retòriques i estilístiques del vulgar. El mite sobre la puresa de la llengua del segle XIV, no neix de l'excel·lència de Petrarca o de Boccaccio massa doctes, sinó del Cavalca i del Passavanti, més «populars» amb un to més suau i accessible. Vegeu GIORGIO PETROCCHI: *La religiosità*, a "Letteratura Italiana, vol. V, Le questioni", Einaudi, Torino 1986, p. 164.

11. Sobre la Crusca vid. GIORGIO PETROCCHI: *Cultura e poesia del Trecento*, en: "Storia della letteratura Italiana. Il Trecento", Garzanti, Milano 1987, p. 653.

12. Vid. GIOVANNI MICCOLI: *La storia religiosa*, a "Storia d'Italia, vol. 2: Dalla caduta dell'Impero romano al secolo XVIII, I", Einaudi, Torino 1974, p. 800

permetre superar la dificultat del lector no religiós vers el text en llatí, en oferir-li una alternativa edificant en llengua vernacle emprada en els negocis o en la política.¹³ *I Fioretti* entren dins d'aquest nou tipus de lectura edificant, amb objectiu d'oferir una religió sense enfrontaments, idíl·lica, de la devoció popular més elemental, ben diferent de les primeres biografies franciscanes en llatí.¹⁴

Com deia més amunt, la filologia ha reconduït la qüestió de *I Fioretti* demostrant que no es tracta d'una obra original sinó d'una traducció de gran qualitat d'un anterior text escrit en llatí, els *Actus sancti Francisci et sociorum eius*¹⁵ que serveixen tothora de base i de guia. Aquesta identificació ha permès reduir notablement els marges d'originalitat de *I Fioretti*, que serien unes narracions amb color i relleu propis, amb una calibrada recerca d'efectes literaris per tal de fer més fàcil la comprensió de la matèria religiosa, suprimint els aspectes de caire doctrinal i repetint amb insistència els mateixos apel·latius i invocacions, sovint fent referència a fets o a localitats de la vida franciscana primitiva. Aquest propòsit és palès ja en la traducció del títol, no pas 'actes', ni 'obres' de sant Francesc i dels seus companys, sinó "floretes", donant a entendre que es tracta d'una breu selecció de tot el que havia estat essencial en la vida del fundador i dels seus millors deixebles.¹⁶

TÈCNICA NARRATIVA DELS FIORETTI

L'ordre que l'anònim traductor dels *Actus* ha donat als *Fioretti* demostra un coneixement coherent de l'estructura narrativa i una experta personalitat i

13. Vid. CORRADO BOLOGNA: *L'Ordine francescano e la letteratura nell'Italia pretridentina*, a "Letteratura italiana, vol. I. Il letterato e le istituzioni", Einaudi, Torino 1982, pp. 774-775.

14. ACHILLE TARTARO: *La prosa narrativa antica*, a "Letteratura italiana, Vol. III: Le forme del testo. II. La prosa". Einaudi, Torino 1984, p. 651

15. ENRICO MENESTRÓ: *La «cuestión franciscana» como problema filológico*, en: "Francisco de Asís y el primer siglo de historia franciscana", Ed. Franciscana Arantzazu, Oñati 1999, pp. 134-162.

16. Els *Actus sancti Francisci et sociorum eius* és una compilació que forma part de la literatura franciscana del segle XIII, una època en la qual l'activitat literària dels framenors gaudeix d'una gran capacitat creativa i d'una gran originalitat espiritual. Ara bé, no tots els *Actus* estan continguts en els *Fioretti*, així com no tots els *Fioretti* procedeixen dels *Actus* sinó que s'hi identifiquen clarament altres fonts franciscanes com la *Legenda Sancta Clarae* de Tomàs de Celano, la *Historia septem tribulationum Ordini Minorum* de Angelo Clareno.

A més a més, hi ha alguns textos que giren a l'entorn dels *Fioretti* i que s'han desenvolupat de manera complementària que són: les *Considerazioni sulle gloriose Stimmate del beato Padre nostro Messer Francesco*, la *Vita e i detti del beato Egidio* i la deliciosa *Vita di frate Ginepro*, que gira entorn a la fascinant figura d'aquest frare. ALDO MARIA MORACE: *Tecnica narrativa e mitografia dell'ascesi nei «Fioretti» di S. Francesco*, a "San Francesco e il francescanesimo nelle Letteratura Italiana dal XIII al XV secolo". Atti del Convegno Nazionale (Assisi, 10-12 dicembre 1999). A cura di Stanislao da Campagnola e Pasquale Tusciano, Assisi 2001, p. 203

consciència literària, ja que és capaç de remodelar profundament el text original, suprimint algunes coses, destacant-ne d'altres, fent eloqüent el que es donava per sobreentès en el text llatí, amb una sensibilitat i una harmonia ben diversa. El traductor aporta al text vulgar variacions profundes a través del diàleg interactiu, molt usat en la literatura popular i en la franciscana particularment. Els 53 capítols, en la mesura del possible, procura compactant-los en diversos cicles i al mateix temps mira de separar-los a través de figures o de fets que clarament marquin la diferència d'un cicle a l'altre. En els *Fioretti* cada capítol assoleix una dimensió autònoma, com si es tractés d'una novel·la, i mitjançant el diàleg aprofundeix en la dinàmica del conte per tal de facilitar la seva divulgació al màxim, de manera que no hi ha cap altra obra en la literatura religiosa del segle XIV que utilitzi una tècnica semblant.¹⁷

L'obra presenta dues parts ben diferenciades: la primera narra episodis referents als primers temps de l'orde, on Francesc és el protagonista principal; la segona part destaca més els esdeveniments miraculosos protagonitzats pels primers seguidors de l'orde, mentre la figura del fundador tendeix a recular tot i que conserva la seva funció carismàtica i maieùtica. Cada una d'aquestes parts la podem dividir en diversos cicles segons els aspectes que tracten.

El primer cicle comença en el capítol primer, on l'anònim autor introdueix i posa de relleu el motiu de la "conformitat" de la vivència de Francesc i dels seus primers dotze companys amb Crist i els seus dotze apòstols. Els capítols II, III, V i VI estan relacionats entre ells i dedicats a fra Bernat¹⁸. Es perfilen les vivències inicials de l'orde referides a través de la figura del "fill primogènit" de Francesc, al mateix temps comença a prendre cos la línia "militant" de l'obra que contraposa el perfecte exemple de fra Bernat amb la supèrbia d'Elies (Cap. IV). El cicle es tanca amb la imposició de la mà dreta de Francesc, agonitzant, sobre el cap de fra Bernat, al qual li confia l'orde, preferint-lo a Elies que n'era el vicari, perquè havia seguit "Crist en l'evangèlica pobresa". El cap. VII, representa el motiu de la «conformitat» a través el dejuni quaresmal de Francesc durant 40 dies i 40 nits en una illa del llac de Perusa. Aquest episodi marca un canvi en el primer cicle que continua en el capítol VIII fins el capítol XIII, construït amb fra Lleó i fra Masseu, amb escenes d'una gran intensitat. Al primer, Francesc li explica què és "la perfecta alegria"; al segon, el motiu de la humilitat i de la humiliació. Aquest cicle acaba amb l'èxtasi que provoca la contemplació directa de Déu per part de Francesc i dels seus companys, incloent-hi santa Clara [Capítols XIV i XV].

17. FRANCESCO BRUNI: *S.Francesco e il francescanesimo: la sensibilità e le idee*, en: "Storia della Civiltà letteraria italiana, vol. I: Dalle origini al Trecento", UTET, Torino 1991. pp. 50-52.

18. Ens referim a fra Bernat de Quintavalle, primer company de Sant Francesc.

Un nou cicle comença en el capítol XVI i arriba fins al XXII. Està dedicat a les «predicacions» i als «miracles», conté els episodis més coneguts i antològics de tota l'obra. Comença amb la prèdica als ocells i es tanca amb l'amansiment del llop de Gubbio i de les tórtres salvatges, tot un munt de metàfores sobre el proselitisme i sobre la fecunda simbiosi entre l'orde i la comunitat dels fidels.¹⁹

El setge del dimoni sobre un frare, en el capítol XXIII, constitueix el contrapunt de la separació entre el precedent cicle i el pròleg del nou que està dedicat a les «conversions» (capítols XXIV al XXVII). S'inicia amb la conversió del soldà de Babilònia *in limine mortis* i de la meretriu, segueix la conversió d'un leprós, la de tres lladres de Borgo San Sepolcro i la de dos nobles estudiants de la Marca d'Ancona. Aquest cicle es clou amb una figura de gran relleu, que és la de l'èxtasi de fra Bernat de Quintavalle, el deixeble escollit per a succeir-lo al capdavant de l'orde, emulant i igualant al mestre Francesc en la contemplació de Deu (cap. XVIII).

A partir del capítol XXIX, comença la segona part de l'obra amb episodis de la vida dels primers companys. S'inicia amb la temptació demoníaca de la qual fou objecte fra Rufi, amb una densa connotació d'ombra i mal, reproduïda mitjançant un gran soroll produït per una esclavissada de roques de la muntanya del Subiaso i el triomf de la humilitat mitjançant la via purgadora de l'obediència. L'exemplar humilitat de fra Rufi es contraposa a la supèrbia de fra Elies i fra Giovanni della Cappella. Els dos capítols següents XXXII-XXXIII torna a insistir en les virtuts de la santa obediència i humilitat per part de fra Masseu i també de santa Clara. En aquesta línia ascendent i progressiva dels deixebles vers el contacte amb Déu, segueix l'encontre sense paraules entre el rei sant Lluís de França i fra Gil, d'una suggestió grandíssima ja que proposa la revelació sense paraules entre dues ànimes (cap. XXXIV). Per acabar aquest cicle tenim el miracle de la translació cinètica de santa Clara malalta transportada miraculosament per Déu, des del seu monestir Sant Damià fins a la basílica de Sant Francesc per assistir a la celebració de la nit de Nadal (cap. XXXV). A continuació ve una seqüència de tres capítols XXXVI-XXXVIII, en els quals s'alteren episodis de llum amb altres d'ombra, com la visió de fra Lleó en què explica a sant Francesc una visió en la qual veia ofegar-se en un gran riu aquells frares que no seguien el precepte de la pobresa. Seguit per l'episodi d'un noble que per la pregària de Francesc entrava en l'orde després de repartir tots els seus béns als pobres. En el últim episodi d'aquest cicle, fra Elies pogué salvar-se, gràcies a la pregària de sant Francesc tot i que havia estat excomunicat pel papa.

19. Vegeu les interessants consideracions que fa CHIARA FRUGONI a *Francesco e l'invenzione delle stimate, una storia per parole e immagini fina a Bonaventura e Giotto*, Einaudi, Torino 1993, pp. 242-243, especialment sobre la prèdica als ocells. També FRANCO CARDINI: *Francesco d'Assisi*, Mondadori, Milano 1990, tracta el mateix aspecte a les pp. 122-124.

El penúltim cicle està dedicat a una sèrie d'esdeveniments que afecten les vides dels frares de la segona generació. L'anònim traductor, porta a terme un principi d'estructuració compacte i al mateix temps d'elegant seqüència temporal. S'inicia quan Francesc era encara viu i operant amb l'episodi de sant Antoni de Pàdua quan va convertir els heretges de Rímini i mostra la reverència dels peixos vers Crist creador [caps XXXIX i XL]. Segueix el venerable fra Simó d'Assís (m. 1250), figura clarament decantada a favor dels espirituals [capítol XLI].

A partir del cap. XLIII comença la localització topogràfica de la narració en la regió de les Marques, especialment a Fermo, on hi havia el convent en el qual sembla que es va compondre el text llatí dels *Actus* amb una seqüència de tres capítols dedicats a Pere de Monticello i a Conrad d'Offida. Segueix la vida i miracles de Giovanni della Penna (cap. XLV), les amoroses cures prestades a Soffiano per fra Pacific a fra Humil i, sempre a Soffiano, l'aparició de la Mare de Déu a un frare malalt (XLVII) al qual la Verge li donà tres flascons d'electuari a manera de viàtic. Tots aquests miracles reflecteixen la santedat dels humils frares que vivien d'acord amb l'esperit franciscà i contra l'atroc lluita pel control de l'orde, recorreguda a través de la visió terrorífica de Jacopo della Massa, amb els acostumats clarobscur.²⁰ Aquest terrorífic episodi senyala una pausa que marca la fi del penúltim cicle i l'inici del successiu i últim que gira a l'entorn de Joan de Fermo, qui a causa del llarg temps que va viure al convent de La Verna, on morí, era conegut també per fra Giovanni della Verna. Són els últims cinc capítols dels *Fioretti*. L'obra arriba a la seva culminació en l'últim episodi amb el fascinant èxtasi mística de Giovanni della Verna, amb el qual s'uneixen de manera natural en una altíssima síntesi les línies principals de l'obra.

SANTA CLARA EN ELS FIORETTI.

Santa Clara té en els *Fioretti* una importància equiparable a la dels deixebles masculins de Francesc i un protagonisme gens menyspreable, ja que apareix de manera rellevant en cinc capítols, que en donen una visió molt moderna i plenament actual de Clara. De la seva biografia, la tradició en destaca la seva obediència i humilitat, la seva conformitat amb l'obra de Francesc, la seva potestat de fer miracles.²¹ Però jo crec que, l'originalitat major de Clara, és la de ser l'única dona

20. Cal tenir present que aquesta visió procedeix d'una inserció directa de la *Historia septem tribulationum Ordinis Minorum* de Angelo Clarenò, la qual «atinge un'insolita vivezza proprio in virtù di questa sua natura di scoperto prestito da un'opera dichiaratamente polemica», segons ALDO MARIA MORACE: *Técnica narrativa e mitografía*, p. 197.

21. Dins de *San Francisco de Asís. Escritos, biografías, documentos de la época*. Edición preparada por José Antonio Guerra. BAC, Madrid 1980, (2^a ed.), Les *Floretes* es troben a les pp. 800- 893. També: *Escritos de Santa Clara y documentos complementarios*. Edición bilingüe. Introducciones, tra-

entre el companys de Francesc, la *prima plantula*,²² atreta des de molt jove pel seu model de vida. Aquest model que va exercir una gran influència i un gran atractiu a la societat del segle XIII, i a través de la predicació va incidir profundament en la mentalitat dels laics fins a crear nous models de cultura.²³ Aquesta nova mentalitat era ja ben palesa a finals del segle XIII, però fou en el segle XIV quan arriba al seu apogeu i s'evidencia en les diverses manifestacions de la civilització comunal.²⁴

Analitzant els episodis de *I Fioretti* en els que apareix Clara, en podem fer una nova lectura i destacar-ne la modernitat amb què l'anònim traductor tracta la dona; modernitat que transcendeix en tots els fets narrats, i es manifesta, en primer lloc, en el tracte d'igualtat de la dona respecte a l'home. En el capítol XV, Clara presideix la taula al costat de Francesc, en un dinar que tingué lloc a Santa Maria dels Àngels; amb gran dilecció i devoció escolta junt amb els frares les paraules que els adreça Francesc; són tan commovedores que aconseguen transportar-los a tots fins —Clara inclosa— a la contemplació directa de Déu, que provoca un èxtasi col·lectiu al voltat de la taula, un esdeveniment tan prodigiós que es manifesta a la gent del lloc mitjançant un gran resplendor.²⁵ La llum i les imatges serveixen per representar la presència divina.²⁶

ducción y notas de Ignacio Omaechevarría, O.F.M. y colaboradores. BAC, Madrid 1999. [4° edición], especialmente el cap. V. dedicado a santa Clara en els relats Leonins i a les "Floretes", pp. 407-457; a les pp. 446-447 es destaca la gran devoció que Clara tenia al senyal de la creu amb el qual fa fer diversos miracles, prenent com a referència altres obres com la *Legenda* o el *Procès*.

22. Un replantejament de les relacions de Francesc envers Clara, les dones i el tema femení en general a través d'una relectura de les fonts, a JACQUES DALARUN: *Francesco: un passaggio. Donna e donne negli scritti e nelle leggende di Francesco d'Assisi*, Viella libreria editrice, Roma 1994.

23. Vid. JACQUES LE GOFF: *San Francesco d'Assisi*, Ed. Laterza, Roma-Bari 2000. Especialment el cap. IV: *Francescanesimo e modelli culturali del XIII secolo*, pp. 127-174. També GIOVANNI MICCOLI: *La storia religiosa*, en "Storia d'Italia, vol. 2: Dalla caduta dell'Impero romano al secolo XVIII, I", Einaudi, Torino 1974, l'apartat VIII: "Gli ordini mendicanti e la vita religiosa dei laici", pp. 793-798.

24. Posa de manifest la grandesa i l'originalitat de tots dos personatges en el marc de la civilització comunal.

PIETRO CATALDI: *Caterina e Francesco: l'esordio di una letteratura laica*, a "Con l'occhio e col lume" (Atti del Corso Seminariale di Studi su S. Caterina da Siena (25 settembre-7 ottobre 1995)), a cura di Luigi Trenti e Bente Klange Addabbo, Edizioni Cantagalli, Siena 1999, pp. 147-156.

25. JACQUES LE GOFF: *San Francesco d'Assisi*, Ed. Laterza, Roma-Bari 2000. Afirmar que Francesc i el franciscanisme confereixen a la dona un lloc tal, que no es troba igual en cap altre ambient religiós de l'època, excloent naturalment les místiques benedictines, p.146.

26. CHIARA FRUGONI: *Saper vedere: s. Francesco e le immagini*, a "Frate Francesco d'Assisi" Atti del XXI Convegno internazionale, Assisi 1993, p.201-219.- KLAUS KRÜGER: *Un santo al que se accede contemplándolo: la imagen de san Francisco en las tablas del siglo XV*, dins "Francisco de Asís y el primer siglo de historia franciscana", Editorial Franciscana Arantzazu, Oñati 1999, pp.163-181

La gran consideració que Francesc tenia per Clara, queda també ben palesa en el capítol XVI, quan li demana consell sobre si continuar la vida eremítica o dedicar-se a la predicació. Davant del dubte, Clara aconsella i el seu parer fou escoltat i seguit per Francesc, juntament amb el de fra Silvestre; ambdós, Clara i Silvestre coincideixen sense saber-ho i aconsellen l'opció de l'apostolat actiu, que Francesc segueix amb tant d'èxit que el porta a fundar el tercer orde per a la salvació dels laics.²⁷

En els últims anys de la vida de Francesc, la seva malaltia als ulls es va agreujar i va anar una temporada a Sant Damià amb Clara per refer-se. Aquest fet correspon al capítol XIX, però no forma part important de la narració que està dedicada al miracle de la vinya de Rieti. En aquella situació de gran sofriment per un Francesc pràcticament cec, Clara el va acollir fent-li una cabana fora murs amb troncs i rames per protegir-lo del fred. Per altres fonts franciscanes²⁸ sabem que durant l'estança de Francesc a Sant Damià va compondre *el cant de les criatures*, que va cantar a les germanes de San Damià, poc després els va dedicar una cançó molt sentida que comença amb aquest vers "*Audite poverelle dal Signore vocate*" i també va atorgar un testament per a Clara i les seves germanes; les anomena "*domine mee*" i amb gran sentiment les exhorta a mantenir-se en la més absoluta pobresa. Podríem dir que en aquests fets hi trobem un primer moment de tenebra, representat per la ceguesa i un segon moment de joia i alegria exaltant, d'agraïment, que es manifesta a través les composicions poètiques escrites i cantades per Francesc.²⁹

En capítol XXXIII, quan Clara per manament del Papa beneeix el pa, ens trobem davant d'un fet que va més enllà de l'obediència i la devoció envers el papa, ja que és justament Ell qui cedeix aquesta potestat a Clara i ella³⁰ porta a terme la benedicció fent el senyal de la creu que va quedar marcat sobre els pans. El fet és quelcom més que un simple miracle pietós, perquè hom sap que en algunes sectes herètiques les dones tenien la mateixa potestat que els homes a l'hora de poder

27. GIOVANNA CASAGRANDE: *Una Orden para los laicos. Penitencia y Penitentes en el siglo XIII*, a "Francisco de Asís y el primer siglo de historia franciscana", Ed. Franciscana Arantzazu, Oñati 1999, pp. 265-284. Z. ZAFARANA: *La predicazione francescana*, dins "Franciscanesimo e vita religiosa dei laici nel'200". Atti dell'VIII convegno internazionale, Società internazionale di studi franciscani, Assisi 1981, pp. 203-250.

28. Vegeu: *Escritos de Santa Clara y documentos complementarios*. Edición bilingüe. Introducciones, traducción y notas de Ignacio Omaechevarria, O.F.M. y colaboradores. BAC, Madrid 1999, pp. 426-442. Aquests fets estan ampliat en el cap. 21 dels *Actus*, en l'*Speculum*, entre altres fonts, per tant se'ls hi dona una gran rellevància.

29. Vid. GIOVANNI MICCOLI: *Los escritos de Francisco*, dins "Francisco de Asís y el primer siglo de historia franciscana", Ed. Franciscana Arantzazu, Oñati 1999, pp. 39-77.

30. És interessant aquesta preferència per Clara en un moment en què l'apogeu/persecució del Catarisme havia donat a la dona càtara un paper rellevantíssim dins de la seva religió, igualant "bons homes" i "bones dones", qualificats ambdós de "perfectes".

accedir als més alts graus de la jerarquia. L'autor dels *Fioretti*, en aquest capítol, posa sobre la taula un fet que causava una gran preocupació a l'Església de Roma, i afectava a les dones que volien abraçar la vida religiosa. L'única resposta institucionalment vàlida seguia essent el monaquisme de tronc benedictí, però la nova realitat que les dones vivien en les ciutats no feia atractiva aquesta opció, per això busquen noves solucions. Clara n'és un bon exemple, va entrar de jove en la *fraternitat*³¹ de Francesc, i progressivament va anar creant a l'entorn de Sant Damià una fundació per a les dones que serà una creació seva, molt original i única.³²

Precisament quan es va produir el miracle de la benedicció dels pans que narren els *Fioretti*, la realitat era molt diversa, les relacions de Clara amb la jerarquia romana eren difícils perquè en la mentalitat del papa coetani i gran canonista, Gregori IX, volia reconduir la vida de Sant Damià envers la vida regular de clausura i derogar el seguiment de la pobresa absoluta que impedia a les dones de tenir béns propis i haver de viure de la caritat. Clara fou categòrica, va aconseguir salvaguardar Sant Damià con un monestir autònom i va obtenir del papa el *privilegi* de continuar amb la pobresa absoluta (1228). Després, va seguir la lluita per fer respectar els ideals que ella i sant Francesc tenien per a Sant Damià i per mantenir viu el vincle espiritual entre les germanes de Sant Damià i l'orde dels framenors.

Clara, defensora a ultrança de l'esperit primitiu dissenyat per Francesc i ella per al grup de dones de Sant Damià, va iniciar l'elaboració d'una regla pròpia per les seves germanes que els permetés mantenir-se fidels als ideals primers que Francesc els va deixar en testament i en la cançó que va compondre a lloança de *madonna povertà*, i que ja hem comentat. Clara no ho tingué gens fàcil, però va resistir amb actitud ferma les reticències de la Santa Seu que va acabar per concedir l'aprovació de la regla que ella havia fet, en una butlla del papa Innocenci IV, del 10 d'agost del 1253, just un dia abans de la seva mort.³³ Tota una història, la de santa Clara, que ens mostra les enormes dificultats que havien de suportar les dones del segle XIII per poder viure amb la mateixa dignitat i condicions que els homes. Gràcies a l'esperit

31. LUIGI PELLEGRINI: *La prima Fraternitas francescana: una rilettura delle fonti*, a "Frate Francesco d'Assisi". Atti del XXI Convegno internazionale, Assisi 1993, pp. 39-70. També *Chiara. Francescanesimo al femminile*, a cura di D. Covi e D. Dozzi, Ed. Dehoniane, Roma 1992.

32. Vid. MARIA PIA ALBERZONI: *Clara de Asís y el franciscanismo femenino*, dins "Francisco de Asís y el primer siglo de historia franciscana", Ed. Franciscana Arantzazu, Oñati 1999, pp. 227-260. També ROBERTO RUSCONI: *L'espansione del francescanesimo femminile nel secolo XIII*, a: "Movimento religioso femminile e francescanesimo nel secolo XIII". Atti del VII convegno internazionale, Società internazionale di studi francescani, Assisi 1980, pp. 263-313.

33. Vid. *Los escritos de Francisco y Clara de Asís*. Edición preparada por Julio Herranz, Javier Garrido y José Antonio Guerra. Ed. Franciscana Arantzazu, Ávila 2001.- VALENTÍN REDONDO: *Los movimientos femeninos en tiempos de Francisco de Asís*, "Estudios Franciscanos", 93 (1992), pp. 197-239.

renovador de Francesc la dona per primera vegada fou considerada en igual paritat a l'home. Dins del moviment franciscà la dona va poder buscar el seu propi camí.

El cicle dels *Fioretti* dedicat a santa Clara es tanca amb l'episodi telemàtic i cinètic que narra el capítol XXXV i que va permetre a Clara, greument malalta, de poder presenciar des de Sant Damià la solemne celebració de la nit de Nadal que es feia a la basílica d'Assís.³⁴ Certament que en el segle XIV quan s'explicava aquest fet portentós i extraordinari deuria semblar un autèntic miracle, actualment és un fet de la vida quotidiana gràcies al progrés de la ciència moderna.³⁵

A manera de cloenda diré que la «senzillesa» i el «candor» dels *Fioretti*, tantes vegades posades de relleu als lectors, en realitat amaguen una elecció de bàndol, en la llarga i desigual lluita entre espirituals i conventuals. La polèmica és evident i la solució no està en la línia de la llegenda edificant i consoladora dels episodis exemplars del sant i la seva “perfecta alegria” o l'ascesi mística i les levitacions estàtiques de no pocs dels seus seguidors dels primers temps, els més heroics del franciscanisme primitiu. L'anàlisi del text vulgaritzat, justament perquè és un text tardà, demostra que s'ha estructurat l'obra mirant de crear un equilibri intern i d'oferir una imatge mitificada de sant Francesc i dels framenors com un model a seguir després de haver superat un període difícil, posterior a la mort de Francesc, en el qual s'havien produït molts trencaments a causa d'unes eleccions dramàtiques preses per l'orde, i donant a la evocació d'aquells fets un valor abstracte i d'admiració, especialment en el precepte evangèlic de la pobresa. Una obra que s'ha de veure també com la veu d'una de les parts d'aquell moviment polivalent que fou el franciscanisme.³⁶

LA RECEPCIÓ DE LES FLORETES A CATALUNYA.

La gran importància que sant Francesc tingué en terres catalanes, es manifesta en la tradició que demostra una seva estada aquí.³⁷ Aquesta influència fou ben real com ho demostra la fundació de convents en les principals ciutats catalanes, des del mateix segle XIII, i també per la gran difusió que tingué entre nosaltres la seva bio-

34. Iniciada per fra Elies. El 25 de maig del 1230 s'inhumà a la seva cripta el cos venerable de sant Francesc.

35. Per aquest fet tan portentós, el papa Pius XII, va declarar santa Clara patrona de la TV, en el breu apostòlic *Miranda prorsus*, el 14 de febrer del 1958.

36. Vid. FRANCESCO BRUNI: *S. Francesco e il francescanesimo: la sensibilità e le idee*, a “Storia della Civiltà letteraria italiana” a cura de Giorgio Bàrberi Squarotti, I, Dalle origini al Trecento, UTET, Torino 1991, pp. 50-52. També GUIDO BALDASARRI: *Letteratura devota, edificante e morale*, a “Storia della Letteratura Italiana” diretta da Enrico Malato, Vol. II, “Il Trecento”. Salerno ed., Roma 1995, pp. 282-289.

37. JOSEP MARTÍ; AGUSTÍ BOADAS (a cura): *Sant Francesc a Catalunya*, Associació Hispànica d'Estudis Franciscans, Barcelona 1997.

grafia, que fou molt popular en la traducció catalana de les *Flos sanctorum*, ben aviat impreses en una edició feta a Barcelona el 1494. També tenim testimoni de la presència de les biografies escrites en llatí i altres textos franciscans, especialment els tractats i els escrits de sant Bonaventura, ben aviat traduïts al català.³⁸ De tal manera podem parlar d'una presència important del moviment franciscà a les nostres terres que ve del poble i arriba a involucrar la mateixa família reial; alguns importants membres començant per reis i reines, seguits d'infants i infantes, formaren part del tercer orde franciscà i escolliren sepultura en esglésies franciscanes en lloc del panteó reial de Poblet.³⁹

Cal precisar que *I fioretti* no foren coneguts a Catalunya, en català, fins al segle XIX, en contrast amb l'èxit i la popularitat que tenien a Itàlia on, com hem dit, eren considerats *testo di lingua* per la Crusca i, naturalment, també lectura devota. Aquí la seva divulgació ha anat lligada amb la recuperació de la devoció franciscana que tingué lloc durant la segona meitat del segle XIX. *Les Floretes* varen ser traduïdes per primera vegada al català l'any 1882, amb motiu de la celebració del VIIè Centenari de la mort de sant Francesc, pel canonge de Vic Jaume Collell, que les va publicar per capítols en la revista "La Veu del Montserrat".⁴⁰ Precisament el canonge Collell, junt amb Torras i Bages, havien anat a Itàlia el 1874, i a Roma compraren un exemplar de *I Fioretti di San Francesco d'Assisi* que, sorprenentment, no havien aconseguit de trobar a Assis; l'edició italiana era a cura d'Antonio Cesari, publicada a Milà, l'any 1873.⁴¹

38. Els catàlegs de les grans biblioteques ens demostren aquesta riquesa de còdexs que contenen textos franciscans ja sigui en llatí o en traduccions al català, coneguts fa molts anys. MARTÍ DE BARCELONA: *De codicografia franciscano-catalana* "Estudis Franciscans" (1910), pp. 69-79.

39. Hom pot reportar els casos paradigmàtics de la reina Elisenda de Montcada, vídua de Jaume II, o el d'Alfons el Benige. Sobre aquesta qüestió, de forma genèrica vid. GIOVANNI M. BERTINI: *Entorn de la pietat afectiva a la Catalunya medieval*, "Estudis Romànics" X (1962), p.155-171. Considera que és una de les principals característiques de la civilització de Catalunya a l'Edat Mitjana. En la mateixa línia JOSEP TORRES I BAGES: *La tradició catalana*, Ed. 62, Barcelona 1981.

40. Mn. Jaume Collell justifica la traducció amb aquestes paraules: «Y veus'aquí, lector estimat, que al celebrarse, en l'any 1882, lo seté Centenari del naixement del *poverello* d'Assis, pensí que seria la millor ofrena que jo podria fer als constants llegidors de ma revista, "La Veu del Montserrat", publicant cada dia en son folletó algun capítol de les *Floretes*, commemorant aixís, en forma piadosa y ensemps literaria, aquella data gloriosa, que donà ocasió a tan espléndides manifestacions del mon catòlich y de les quals fou inspirador y cap-devanter lo gran Papa Lleó XIII.»

41. El mateix Collell en forneix una explicació ben aclaridora en el Pròleg de la segona edició de *Les Floretes*, del 1909: «Y com en en aqueixa obra s'hi donan mostres del llibre *Fioretti di San Francesco*, y per aquelles mostres se m'havia encés lo desitx de conèixer y assaborir l'obreta que pels italians es *testo di lingua*, com ho es per nosaltres el *Blanquerna* de Ramon Lull; passant per davant d'un llibreter, entrarem a demanar els *Fioretti*. Gran decepció fou la nostra, de no trobar lo petit llibre en la ciutat hont les *Floretes* florien.... Y com sia que a Roma desseguit poguerem possehirlo, a mesura que jo l'anava llegint, me venia'n desitx de traduhirlo en catalá, extranyant que una aytal obreta no fos coneguda en la nostra terra, que sempre ha sigut tan devota del Pare Sant Francesch».

L'any 1909, en celebrar-se la commemoració del VIIè aniversari de la fundació de l'Orde dels Framenors, de nou Mn. Jaume Collell va repassar aquella primera traducció i la va refer, tot confrontant-la amb una altra edició italiana més moderna, a cura de Luigi Manzoni di Mordano, publicada a Roma l'any 1902. Aquesta segona edició en català de *Les Floretes*, feta pel mateix Jaume Collell anava seguida d'un estudi sobre sant Francesc a Catalunya, i la va dedicar «als bons y fidels cristians que en la nostra ben aymada Catalunya formen la legió escullida de Terciaris del Pare Sant Francesc». A continuació, ressalta la gran importància que els terciaris franciscans tingueren a Catalunya des de l'èdat mitjana, quan des dels reis fins al més humil vassall, el cordó de Sant Francesc unia per igual a tots «en la més bella y perfecta democràcia que may hage existit», fins al punt d'«assegurar que l'esperit franciscà fou la característica de la pietat catalana en les èpoques de major fervor religiós». També al·ludeix a la gran popularitat de la Tercera Orde franciscana raó per la qual cregué necessària fer aquella segona edició.

En aquest context de commemoracions i fervor franciscans s'hi va adherir també Mn. Jacint Verdaguer amb la composició d'uns poemes populars que foren publicats en aquell mateix any 1882 amb el nom de *Salteri Franciscà: Romancet sobre la prodigiosa vida del patriarca sant Francesch*. El 1895 Verdaguer publicà un recull de quaranta-tres poemes i un proemi, al qual posà el títol de *Sant Francesc. Poema*. Mes que no pas un poema, es configura com un conjunt de composicions vertebrades sobre un doble eix: la biografia de sant Francesc d'Assís i diversos aspectes vinculats al món franciscà. Una de les fonts bibliogràfiques utilitzades per aquesta obra foren precisament *I Fioretti di san Francesco*.⁴²

Aquest clima favorable va suscitar l'anomenada "Qüestió franciscana"⁴³, i en aquest context apareix a Barcelona, l'any 1909, la publicació d'una nova versió catalana de les *Floretes de sant Francesc* a càrrec de Josep Carner.⁴⁴ Fou un moment

42. Vid. JACINT VERDAGUER: *Sant Francesc. Poema*. A cura d'Isidor Cònsul. Eumo Editorial / Societat Verdaguer, Vic 2001. Especialment interessant és l'estudi preliminar, on es citen i comenten les obres italianes que Verdaguer va poder consultar i es valora la importància de *I fioretti* en l'obra del poeta.

43. Sobre aquesta «qüestió» cal veure el documentadíssim estudi de fra VALENTÍ SERRA DE MANRESA: *Franciscanisme cultural i modernisme teològic dels framenors caputxins de Catalunya*. "Analecta Sacra Tarraconensia", 73 (2000), pp. 391-427.

44. *Floretes de Sant Francesch*. Versió catalana de Joseph Carner. Pròlech del R.P. Rupert M.ª de Manresa, Menoret Caputxi. Lluís Gili, Llibreter-Editor, Barcelona 1909. Es tracta d'una edició més divulgada ja que fou novament impresa l'any 1957 dintre la "Biblioteca Selecta". En el pròleg, fra Rupert de Manresa afirma —entre moltes altres coses ben interessants—: "Prescindimne de les deficiències y de les sorpreses de la mà del traductor; de les rebeldies d'una llengua imperfecta; de les insuperables dificultats no vençudes, y que ningú tal volta acabarà de vencer, qui rauen en el caràc-

històric, en què els caputxins de Catalunya entraven de ple en el moviment de redreçament cultural que es vivia aleshores a Catalunya i dins del qual els caputxins hi varen contribuir —entre moltes altres coses— amb la publicació en versió catalana d'algunes de les fonts primitives més importants per aprofundir en l'estudi de Francesc d'Assís,⁴⁵ i de manera molt important amb una rellevant aportació d'estudis sobre l'expansió cultural del franciscanisme a Catalunya que va culminar en les celebracions que es feren el 1926, any de la celebració del VIIè Centenari de la mort de sant Francesc⁴⁶. També cal esmentar la forta vinculació amb alguns dels escriptors més prestigiosos de Catalunya i Balears com Joaquim Ruyra, Jaume Bofill i Mates, Maria-Antònia Salvà i el mateix Josep Carner. Tots ells mantingueren una relació epistolar molt activa amb el pare Rupert M. de Manresa, un dels frares capdavanters d'aquest moviment de renovació cultural,⁴⁷ i és coneguda la seva opció pel franciscanisme, si més no d'algunes figures rellevants com la del beat Ramon Llull.

Més recentment s'han fet altres dues versions de *Les Floretes*, una per part del P. Francesc Gamissans O.F.M., publicada per La Formiga d'Or, Barcelona; amb una segona edició l'any 1982 i un tercera reedició el 1997.⁴⁸ L'altra pel P. Bernabé

ter un xich clos y integral en el fondo y en la forma que tota obra original presenta; de que may serà assolida l'ànima entera d'un escriptor, qualsevol que sia... Perfums d'un aire nou y d'una vida nova omplen les pàgines d'una versió quant el llibre original té vida y ànima propia; el riquíssim acord del pensament s'enriqueix encara amb cordes noves... L'idioma dels "Fioretti" es simplicíssim, y conjuntament rich y vigorós, ab una abundor intensa d'espiritualitat... Pero Carner té un poder subtilíssim de penetració; el seu esperit es llença ple de força dins d'un altre esperit; el sorpén y l'endevina fins a la seva més oculta essència y per tota l'extensió de ses formes, y'l reproduceix ab prodigiosa fidelitat, tant més, quant sempre hi posa al traspasar-ho quelcom del vigor y de l'originalitat d'ell mateix. Y en els procediments de interpretació tot l'hi escau, tot es elegant, ab una elegancia masculina..."

45. Aportacions que suposaren la traducció al castellà de la *Vita Prima* de Tomàs de Celano i de la *Legenda Maior* de sant Bonaventura, entre altres fonts que apareixen analitzades en el documentadíssim estudi de fra VALENTÍ SERRA DE MANRESA: *Franciscanisme cultural i modernisme teològic dels fra menors caputxins de Catalunya*. "Analecta Sacra Tarraconensia", 73 (2000), pp. 391-427.

46. Entre les principals publicacions fruit d'aquest centenari franciscà, hi destaca una miscel·lània titulada *Franciscalia*, en la qual hi participaren els més destacats investigadors i escriptors de Catalunya com: Pere Bohigas, Tomàs Carreras i Artau, Agustí Duran i Sampere, Manuel de Montoliu, Josep Puig i Taberner, Valeri Serra i Boldú, entre molts d'altres. Vid. VALENTÍ SERRA DE MANRESA: *Franciscanisme cultural i modernisme teològic dels fra menors caputxins de Catalunya*. "Analecta Sacra Tarraconensia", 73 (2000), pp. 401-402.

47. *Ibid.*, pp. 399-400.

48. L'autor diu que, en la seva versió de *Les Floretes* «a falta d'una edició crítica definitiva de l'original italià, hem utilitzat l'edició més acceptada i acreditada: *I fioretti di san Francesco, le considerazioni sulle stimmate*, a cura de Benvenuto Bughetti, o.f.m., en l'edició preparada per Ricardo Pratesi, o.f.m., Firenze, 1960» (pp. 15-16).

Dalmau, O.S.B., que edità una altra versió de *Les Floretes de sant Francesc* en les Publicacions de l'Abadia de Montserrat 1980, que fou reeditada el 1988 i novament el 1996.⁴⁹

49. L'autor diu que ha dut a terme aquesta traducció, «feta a partir de les "Fonti Francescane" publicades per la Biblioteca francescana di Milano, Assisi, 1977, que reproduïxen, pel que fa a aquest llibre, l'edició de Benvenuto Bughetti (Quaracchi, 1926). Com podrà observar el lector, hom a intentat que el català fos ben planer, però sense caure en un llenguatge trivial. Com tota traducció, resulta una oportunitat privilegiada per a assimilar millor la simpàtica figura del *Poverello*» (pp. 6-7).